



AKADEMIN FÖR HÄLSA OCH ARBETSLIV
Avdelningen för socialt arbete och psykologi

Utbildning är gratis här i Sverige, men det är en sanning med modifikation

En kvalitativ studie om barnfattigdom i skolmiljö

Jessica Sjöström

Hans Nordin

2013

Examensarbete, Grundnivå (kandidatexamen), 15 hp
Sociologi
Socionomprogrammet

Handledare: Mats Sundin
Examinator: Yvonne Sjöblom

Sammanfattning

Denna examensuppsats är en kvalitativ studie om barnfattigdom i skolmiljö. Syftet med studien var att undersöka hur bristande ekonomiska resurser kan påverka ungdomars sociala ställning och vidare påverka deras skolgång; hur skolan förhåller sig till och arbetar med, barnfattigdom; samt hur skolan förhåller sig till de rådande riktlinjer som finns gällande en avgiftsfri skola. Detta undersöktes genom analys av tidigare forskning samt utförande av fem intervjuer med skolpersonal vid tre högstadieskolor. Våra resultat visade att ungdomars sociala ställning kan påverkas negativt av bristande ekonomiska resurser; dels genom brist på materiella ting, dels genom att de inte kan delta i sociala sammanhang som inbegriper ekonomiska kostnader. Vidare så framkom det att ungdomar upplever fattigdom som något skamfullt och som en riskfaktor för att bli socialt utsatta. Skolorna vi intervjuade var ense om att barnfattigdom är ett problem och att de därför använder sig av förebyggande åtgärder för att motverka detta.

Nyckelord: Barnfattigdom, rättsliga riktlinjer, skola, symbolisk interaktionism

Abstract

This is a qualitative study about child poverty within the school environment. The purpose is to examine how financial resources can affect the social standings of teenagers and how that affects them in school; how the school system view and work with child poverty as well as how they act within the legal framework that requires the school to be free of charge. This was done through analyzing earlier research and conducting five interviews with personnel at three schools for children ages 13-15. Our results show that social standing can be affected by a lack of financial resources, partially due to not having certain mobile phones or brand clothing, partially because they cannot afford to join in on social activities. Furthermore, teenagers view child poverty as shameful and a risk factor for social exclusion. The schools all saw child poverty as a problem that they work with through preemptive methods.

Keywords: Child poverty, legal guidelines, school, symbolic interactionism

Förord

Här är det sedvanligt att vi som författare till denna text uttrycker vår tacksamhet till de personer som har varit viktiga för vårt arbete. Det skulle aldrig falla oss in att förkasta denna trevliga lilla tradition. Därför vill vi börja med att tacka alla personer som ställde upp på våra intervjuer, utan er hade vi inte haft något nytt att säga. Även ett tack till vår handledare Mats Sundin för hans hjälp och respons, vilken har varit ovärderlig. Slutligen vill vi även rikta ett tack till våra vänner och familj, vilka har varit ett stort stöd under hela arbetet.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	8
1.1 Bakgrund	8
1.2 Syfte och frågeställningar.....	9
1.3 Avgränsningar	9
1.4 Relevans för socialt arbete	9
1.5 Uppsatsens disposition	10
2. Centrala begrepp	11
2.1 Fattigdom	11
2.1.1 Absolut fattigdom.....	11
2.1.2 Relativ fattigdom.....	12
2.2 Barnfattigdom.....	12
3. Metod	13
3.1 Forskningsdesign.....	13
3.2 Genomförande	13
3.2.1 Urvalsprocess	13
3.2.2 Den kvalitativa forskningsintervjun	14
3.2.3 Fördelar och nackdelar med valet av metod.....	15
3.2.4 Etiska ställningstaganden	15
3.2.5 Validitet och reliabilitet.....	16
3.2.6 Generaliserbarhet	17
4. Teoretiskt perspektiv - Socialpsykologi	18
4.1 Historia	18
4.2 Ett samspel mellan individen och samhället	18
4.3 Symbolisk interaktionism.....	19
4.4 Stigma.....	20
5. Skollagen 2010:800.....	22

5.1 Skolan skall vara avgiftsfri, men inte nödvändigtvis gratis	22
6. Tidigare forskning	23
6.1 Sökprocess.....	23
6.2 Forskningsfrågor och resultat.....	23
6.2.1 Barnfattigdomens uppkomst och mottagande	23
6.2.2 Barnfattigdom i skolan, ett problem som inte alltid uppmärksammas.....	24
6.2.3 Sociala relationer.....	25
6.3 Metoder i tidigare forskning.....	26
6.4 Teoretiska perspektiv i tidigare forskning.....	27
6.5 Sammanfattning	27
7. Resultatredovisning och analys av empiri.....	28
7.1 Personalens perspektiv på barnfattigdom.....	28
7.2 Mobiltelefonens symboliska värde.....	29
7.3 Barnfattigdom, stigma och skuld	30
7.4 Hur arbetar skolan med barnfattigdom?.....	32
7.5 Obetydliga kostnader, aktiviteter öppna för alla och tillgång till material.....	32
7.6 Friluftsdagar - aktiviteter som skall vara öppna för alla?.....	34
7.7 En jämförande sammanfattning.....	34
8. Diskussion	35
8.1 Sammanfattning av studiens resultat.....	35
8.2 Obetydliga kostnader.....	35
8.3 Aktiviteter öppna för alla och tillgång till material	36
8.4 Tankar gällande barnfattigdom och skolornas socioekonomiska status	38
8.5 Det talas inte om barnfattigdom i skolan	39
8.6 Resultaten talar inte emot tidigare forskning	39
8.7 Pålitliga andrahandskällor är fortfarande andrahandskällor.....	40
8.8 Förslag till fortsatt forskning.....	40

9. Källförteckning.....	41
9.1 Böcker	41
9.2 Rapporter, vetenskapliga artiklar och avhandlingar.....	41
9.3 Internet	42

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Den 16 januari 2013 diskuterades barnfattigdom i programmet *Uppdrag granskning*, vilket vidare resulterade i en stor samhällsdebatt angående om det finns eller inte i Sverige och dess olika aspekter. Detta mediala fokus väckte även vårt intresse för denna samhällsfråga. Som ett av världens rikaste länder har Sverige ett av de bäst utbyggda välfärdssystemen, men trots det finns det barn i vårt land som växer upp i fattigdom och som riskerar att drabbas av ohälsa (Bengtsson & Laurén, 2012; Fernqvist, 2013a). Många tankar har därför väckts och frågor om hur barn och ungdomars sociala ställning kan påverkas negativt om de lider av bristande ekonomiska resurser, och vad det vidare kan resultera i har blivit allt mer intressant. Blir de ekonomiskt utsatta barnen exempelvis ofta exkluderade? Hur kan det påverka skolgången?

Enligt Skollagen (SFS, 2010:800) skall utbildningen i den svenska skolan vara avgiftfri, där eleverna bland annat skall ha tillgång till den utrustning som krävs för att nå målen utan kostnad. Vår erfarenhet är däremot att det i praktiken finns gråzoner. Ett exempel är under friluftsdagar, där kanske familjeekonomi styr vad eleven gör snarare än vad eleven vill. Det är mycket billigare att åka pulka lokalt än att åka till en populär skidort och åka snowboard exempelvis.

Det vi vill undersöka är hur skolor förhåller sig till de riktlinjer som finns om att skolan skall vara avgiftsfri. Hur hanterar skolan att elever inte har ekonomiska möjligheter att köpa nya skridskor till idrotten varje år? Inte har pengar till den framtida klassresan? Inte möjlighet att medta egen matsäck till friluftsdagen? Uppmärksammas barnfattigdom från skolans håll? Har skolorna några metoder för att se till att elever som kanske inte har råd med dyra aktiviteter såsom, friluftsdagar eller skolresor, ändå kan delta? Samtalar skolan med eleverna om detta eller inte? Om det inte talas om, är det med eftertanke för att motverka marginalisering, eller är det helt enkelt ett tabubelagt ämne?

Vi inser att vi inte kan undersöka alla dessa frågor, men det är ett högst intressant ämne med många aspekter. Detta gör att detta blir ett intressant undersökningsområde, ett område som vi vill uppmärksamma och förhoppningsvis bidra med mer kunskap om.

1.2 Syfte och frågeställningar.

Syftet med denna examensuppsats är att undersöka och analysera 1) hur ungdomar som lever med bristande ekonomiska resurser kan påverkas socialt, primärt med fokus på skolmiljön, 2) hur personal på högstadieskolor förhåller sig till de riktlinjer som finns och 3) hur personalen hanterar den potentiella problematik - såsom utanförskap och utsatthet - som kan uppkomma i samband med att elever inte har den ekonomi som eventuellt krävs för att delta fullt ut i de sociala sammanhang som skolan skapar. Utöver detta så ämnas det även att undersökas 4) om det finns någon skillnad gällande hur skolorna förhåller sig till barnfattigdom beroende på deras socioekonomiska status.

Detta skall vi undersöka med hjälp av följande frågeställningar:

- Hur kan ungdomars sociala ställning påverkas av bristande ekonomiska resurser och hur kan det vidare påverka deras skolgång?
- Hur hanterar personal på högstadieskolor den potentiella problematik som kan uppkomma i samband med att elever har bristande ekonomiska resurser och är det någon skillnad i hur skolorna förhåller sig beroende på deras socioekonomiska status?
- Hur förhåller sig personal på högstadieskolor till de rådande riktlinjer som finns för en avgiftsfri skola?

1.3 Avgränsningar

Vi har avgränsat vår studie till en mellanstor svensk kommun och har vidare valt ut tre högstadieskolor vars socioekonomiska status skiljer sig från varandra. Vidare har vi valt att utföra totalt fem intervjuer med personal på dessa skolor, två rektorer och tre skolkuratorer.

1.4 Relevans för socialt arbete

Vi tänker oss att ambitionen inom socialt arbete är motverka, och om möjligt, lösa sociala problem. Men för att kunna arbeta med ett problem är det såväl av vikt att vara medveten om att problemet existerar som att ha en omfattande kunskap om det för att vidare kunna finna metoder för att motverka och förebygga problemet. I linje med denna ambition är det därför viktigt med information, forskning och undersökningar som kan ge en bild av vilka sociala problem som finns och om hur dessa kan motverkas och förebyggas.

Barnfattigdom är ett socialt problem i många avseenden och är därför också relevant för socialt arbete. Detta då barnfattigdom bland annat kan generera utanförskap, marginalisering, utsatthet, skam och i längden utslagning. I denna examensuppsats har vi däremot valt att

fokusera på skolpersonals uppfattning om hur barnfattigdom kan påverka barn i skolmiljö, med fokus på sociala aspekter. Vi ämnar att genom tidigare forskning samt egna utförda intervjuer att dels verifiera att barnfattigdom är ett socialt problem och dels att ge insikt och kunskap gällande hur skolor ser på och arbetar med att motverka barnfattigdom. Detta som ett steg i att antingen bekräfta vad tidigare forskning redan har konstaterat och därigenom stärka dess evidens, eller att uppvisa en motsägande bild för att ge en utökad bild av hur barnfattigdom upplevs av de som lever med det. Detta för att kunna ge de som arbetar med sociala problem, framförallt inom skolan men även utanför, fler verktyg att förstå och bemöta den problematik som barnfattigdom kan ge för barn och ungdomar i skolan.

1.5 Uppsatsens disposition

Uppsatsen disponeras i åtta kapitel. I detta första kapitel presenteras ämnet, syftet med tillhörande frågeställningar och ämnets relevans för socialt arbete. I det andra kapitlet, ”Centrala begrepp”, redogörs uppsatsens centrala begrepp vilka är fattigdom och dess variationer: absolut fattigdom, relativ fattigdom samt barnfattigdom. I det tredje kapitlet, ”Metod”, presenteras de metoder som har används för att utföra studien, inklusive etiska ställningstaganden och redogörelse för studiens validitet, reliabilitet och generaliserbarhet. I det fjärde kapitlet, ”Teoretiskt perspektiv - socialpsykologi”, presenteras de teoretiska perspektiv som har använts, vilket är socialpsykologi med fokus på symbolisk interaktionism och stigma. I det femte kapitlet, ”Skollagen 2010:800” redogörs Skollagens bestämmelser gällande att skolan skall vara avgiftsfri. I det sjätte kapitlet, ”Tidigare forskning” redogörs den tidigare forskning som har gjorts angående barnfattigdom samt vilka teoretiska ansatser och metoder som har använts i tidigare studier. I det sjunde kapitlet, ”Resultatredovisning och analys av empiri”, så redogörs och analyseras studiens resultat kopplat till studiens syfte och frågeställningar. I uppsatsens åttonde och avslutande kapitel, ”Diskussion”, presenteras våra egna tankar gällande studiens resultat med återkoppling till studiens syfte och frågeställningar utifrån resultatet samt ger förslag för vidare forskning.

2. Centrala begrepp

Fattigdom, såväl relativ som absolut, bristande ekonomiska resurser och barnfattigdom är de centrala begrepp som kommer förekomma i detta examensarbete. I denna del har vi därför valt att beskriva dessa begrepp med de definitioner som vi har valt att använda oss av.

2.1 Fattigdom

Fattigdom är ett värdeladdat begrepp, där många människor har sin egen uppfattning om vad det innebär att leva i fattigdom och att vara fattig. Detta är därför ett svårdefinierat begrepp, där innebörden är olika för olika människor (Batljan, 2004). Det finns ingen objektiv och allmängiltig definition, vilket medför att även de forskare som studerar ämnet är oeniga om begreppets innebörd och hur man kan kvantifiera det på bästa sätt. Däremot kan det sägas att det åtminstone finns två definitioner, vilka är absolut och relativ fattigdom. Dessa definitioner inbegriper olika aspekter av fattigdom (Rauhut, Lingärde & Alander, 2006), vilka vidare kommer att förtydligas nedan. Oavsett vilken definition som används, är fattigdom en central indikator på ofärd. Detta på grund av att en svag hushållsekonomi ofta har samband med andra ofördelaktiga förhållanden såsom exempelvis trångboddhet, låg självkänsla, ohälsa och bristfälligt deltagande i det sociala livet. Framförallt kan långvarig fattigdom leda till att företagsamhet och självkänsla sjunker samt att det blir svårare att delta i samhällsgemenskapen (Socialstyrelsen, 2010).

2.1.1 Absolut fattigdom

Absolut fattigdom innebär att ett hushåll har hamnat under en viss bestämd inkomstnivå. Denna nivå innebär att inkomststandarderna är så pass låg att inkomsterna inte räcker för att betala för de nödvändigaste levnadsomkostnaderna (Nyman & Sköld, 2010), och leder därför till en avsaknad av vissa tillfredställande grundläggande behov: grundläggande behov såsom exempelvis mat, bostad, kläder och primär sjukvård (Svenska FN-förbundet, 2013). Nivån för den ekonomiska utsattheten är vidare konstant och påverkas därför inte av hur den ekonomiska standarden utvecklas i befolkningen. Med andra ord är nivån absolut i den bemärkelsen att en person under en viss inkomst nivå betraktas som fattig oavsett hur många andra som också gör det, vilket vidare medför att nivån är objektiv i och med att den är opersonlig och saklig (Nyman & Sköld, 2010). Att leva i absolut fattigdom innebär alltså att inneha en inkomst som inte räcker till en förutbestämd nivå av nödvändigheter, vilka återspeglar absoluta behov (som boende, mat, kläder, etc.) och som vidare är oberoende av historiska och sociala förhållanden (Batljan, 2004).

2.1.2 Relativ fattigdom

Relativ fattigdom handlar inte enbart om överlevnad, det vill säga att ha kläder, mat för dagen och någonstans att bo. Istället handlar det om att ha små ekonomiska möjligheter att delta i det sociala livet, vara sina grannars like och kunna möta sina medmänniskor utan skam. I den relativa fattigdomen finns det därför en social dimension som markerar att det inte är bristen på pengar i sig själv som är i fokus, utan det faktum att bristen på pengar kan göra att den som har bristande ekonomiska resurser kan hamna utanför den sociala gemenskapen; antingen genom att själv dra sig undan sociala situationer (exempelvis på grund av skam) eller genom att bli utesluten av andra (Socialstyrelsen, 2013). Vilka som är fattiga kan förändras över tid och kan även variera mellan såväl städer som länder. De förhållanden som gör att en individ anses vara fattig skiljer sig mellan ett utvecklingsland och en välfärdsstat, vidare skiljer sig det också hur de är idag mot hur det var för hundra år sedan (Socialstyrelsen, 2010). I definitionen av den relativa fattigdomen kan fattigdomen yttra sig i människors subjektiva erfarenheter och uppfattningar gällande att inte kunna leva på ett sätt som förväntas i det samhälle man tillhör. Exempelvis genom att inte kunna bjuda vänner på middag och delta i aktiviteter som kostar pengar (Socialstyrelsen, 2010). En mer konkret definition av relativ fattigdom är att definiera begreppet i termer av inkomst, vilket innebär att om ett hushålls inkomst är 50-60 procent av medianinkomsten eller lägre lever hushållet i relativ fattigdom (Socialstyrelsen, 1997; Bengtsson & Laurén, 2012; Fernqvist, 2013b).

2.2 Barnfattigdom

En vanligt förekommande praxis, och en definition vi delar, är att likna barnfattigdom i Sverige med den relativa fattigdomen, med stor tyngd på de sociala dimensionerna och på hur barn och ungdomar påverkas. Många barn och ungdomar lever i nuet och jämför sig ofta med andra barn och ungdomar i sin omgivning. Detta innebär att de som inte har möjlighet att göra de saker som anses normalt utifrån de normer och föreställningar som finns i ens omgivning, kan uppfattas som avvikande och möta negativa reaktioner. Den ekonomiska utsattheten blir därför extra påtaglig när man inte kan följa med på exempelvis skolutflykter, medverka i fritidsaktiviteter eller köpa present till kompiserna som fyller år för att det ligger utanför föräldrarnas resurser (Batljan, 2004; Näsman, 2012). Barnfattigdom bör därför ses som en brist på ekonomiska resurser, där barn och ungdomar inte kan delta som jämlikar i sitt sociala sammanhang (Socialstyrelsen, 2013). Fortsättningsvis kommer vi att använda oss av benämningar såsom barn i ekonomisk utsatthet och med bristande ekonomiska resurser som synonymer för barnfattigdom.

3. Metod

3.1 Forskningsdesign

I detta examensarbete har vi valt att använda oss av kvalitativa metoder för att söka kunskap och svar gällande vårt syfte och våra frågeställningar. Tanken med att använda kvalitativa metoder är att försöka se det som skall studeras ur intervjupersonens synvinkel och har som målsättning att nå kunskap om intervjupersonens subjektiva upplevelser utifrån dennes egna uttryck, meningsbeskrivningar och tolkningar (Kvale, 1997; Larsson, 2005). I vårt examensarbete har vi framförallt valt att använda oss av öppna intervjuer, där skolpersonal själva har fått beskriva sina tankar, kunskaper och åsikter gällande barnfattigdom och hur skolan arbetar med det. Den information som framkommit i samtalen har därefter analyserats med hjälp av relevant litteratur och jämförts med vad som framkommit i tidigare forskning.

3.2 Genomförande

3.2.1 Urvalsprocess

Vi har valt att studera tre högstadieskolor, vilka har olika socioekonomisk status; en skola med låg socioekonomisk status och två skolor med hög socioekonomisk status. Dessa definitioner grundar sig på vår allmänna uppfattning som vi har fått via samtal med invånare i kommunen och som vidare stöds av de uttalande som framkom under samtliga intervjuer gällande skolornas socioekonomiska status. Den första skolan, härefter omnämnd som skola A, är socioekonomiskt svag. Det beskrivs att skolan ligger i ett område där många familjer är beroende av försörjningsstöd och att det därmed är svårt för dessa att ha råd med kläder, mat, fritidsaktiviteter och ibland även boende, vilket vidare medför att de barn som går på skolan har små ekonomiska resurser. Den andra skolan, härefter omnämnd som skola B, är socioekonomiskt stark. Det beskrivs att skolan ligger i ett område där de flesta familjer tillhör en medelklass med goda inkomster, vilket medför att de barn som går på skolan har det relativt gott ställt. Den tredje skolan, härefter omnämnd som skola C, är också socioekonomiskt stark. Det beskrivs att skolan ligger i ett område där många familjer har det gott ställt med ett tryggt boende och goda inkomster, vilket även medför att många av de barn som går på skolan har det bra materiellt ställt.

Syftet med ta med högstadieskolor som har olika socioekonomisk status är att undersöka om det finns några skillnader i hur man arbetar med barnfattigdom och om den socioekonomiska statusen har någon betydelse gällande hur man ser på och hanterar det. För att få fram

relevanta och informationsrika beskrivningar är det vidare av stor vikt att välja intervjupersoner som kan ge sådana detaljerade och informationsrika utsagor (Kvale, 1997; Larsson, 2005). Vi har därför valt att intervjua två rektorer och tre kuratorer, alltså totalt fem intervjuer. Rektorn för att denne har det övergripande ansvaret för alla elever och skall se till att skolan följer de rådande bestämmelser, såsom exempelvis Skollagen och Skolverkets rekommendationer, som finns. Kuratorn för att denne kan ha erfarenheter av att det finns elever som missgynnas socialt på grund av sin ekonomiska situation.

En annan anledning till att vi ville använda oss av fler personer på samma skola, var för att se om det fanns några skillnader mellan de utsagor som framkom från de olika personerna. Skulle exempelvis rektorn ge en annan bild av hur de såg på barnfattigdom än kuratorn? Tanken var alltså att kunna få en mer tillförlitlig och komplett helhetsbild av det studerade ämnet genom att använda sig av flera personer på samma skola.

3.2.2 Den kvalitativa forskningsintervjun

Något som är av betydelse för kvaliteten i studien är att undersökaren besitter den skicklighet, kompetens och empati som krävs för att kunna förstå och klargöra intervjupersonens uttalande (Kvale, 1997; Larsson, 2005). Undersökaren är nämligen en stor del av forskningsverktyget och det är därför av vikt att bland annat vara kunnig om ämnet och att kunna vara såväl öppen som styrande för att få ut så mycket som möjligt av själva intervjun (Kvale, 1997). En stor del av intervjuprocessen har därför bestått av kunskapsinhämtning, tematisering och planering inför själva intervjun. Detta för att vara väl förberedda och insatta gällande såväl kunskap om ämnet som intervjuens utformning och syfte.

Själva intervjun var öppen till sin natur då den var designad att till stor del låta intervjupersonerna tala fritt. Intervjuerna inleddes med frågan "vad har Ni för tankar kring barnfattigdom" och samtalet fick ta sin naturliga gång därefter. Som hjälp hade vi även ett antal frågor, vilka var centrala för studiens syfte och frågeställningar. Dessa togs upp allt eftersom samtalet pågick. I vissa fall behövdes inte en fråga ställas, då intervjupersonen redan hade gett ett svar under en annan fråga; och i andra fall ändrades turordningen på frågorna då samtalet fick en annan gång. Under samtliga fem intervjuer användes en diktafon för att spela in samtalen. Dessa ljudfiler transkriberades efter att samtliga intervjuer var gjorda och användes därefter som underlag till examensuppsatsens resultat, analys och diskussion tillsammans med teoretiska ansatser och tidigare forskning.

3.2.3 Fördelar och nackdelar med valet av metod

Valet av metod grundades på de fördelar som den öppna intervjun medför i och med möjligheten att ge och ta emot förklaringar om frågan eller svaret är oklart, samt förmågan att när intervjupersonen talar fritt följa eventuella nya infallsvinklar och synsätt som är relevanta för ämnet och som intervjuaren inte var medveten om innan samtalet. Detta kan också vara en nackdel i jämförelse med en kvantitativ studie. En strukturerad kvantitativ studie har troligtvis mindre risk att generera svar som inte hör till ämnet, då frågornas karaktär är mer slutna. En annan nackdel med att göra en kvalitativ studie är möjligheten att generalisera resultatet till att vara representativa för en större mängd likartade personer -eller i vårt fall, skolor- är mer begränsad. Vi anser däremot att vårt val av metod gav oss de svar vi behövde för att svara på studiens frågeställningar. Dock så skulle det kunna vara till fördel för studiens resultat om fler representanter för fler högstadieskolor hade intervjuats, då detta ger en mer komplett bild över hur olika skolor ser på och hanterar barnfattigdom.

3.2.4 Etiska ställningstaganden

Ideal och värderingar har länge diskuterats, men det har inte alltid uppmärksammats om att det faktiskt handlat om etik. Etik är därför ett klassiskt tema, men som har fått ny aktualitet under de senaste decennierna eftersom allt fler verksamheter och samhällsområden blir etiskt granskade och etikfrågor blir vanligare i allt fler sammanhang (Blennberger, 2005). Inom etiken finns det olika teman och frågeställningar, vilket huvudsakligen skulle kunna delas in i tre områden. Dessa handlar om människans värde, vad som är rätt och vilket ansvar som varje enskild individ har. Kort sammanfattat innebär dessa att det är viktigt med respekt och ansvar för varje enskild persons integritet, värdighet och självbestämmande (Blennberger, 2011). I en intervjustudie är det därför viktigt att ha förståelse för att det personliga samspelet i intervjun påverkar den intervjuade och att det därför är viktigt att noga fundera på vad frågorna kan leda till för konsekvenser. Till hjälp finns det en del etiska riktlinjer, vilka man som undersökare kan förhålla sig till. Dessa är bland annat; Informera om samtycke, konfidentialitet och beakta konsekvenser, vilka innebär att det skall delges att det är frivilligt deltagande, att resultatet kommer att anonymiseras samt att frågorna skall vara utformade så att risken för att intervjupersonen skall ta skada är så liten som möjligt. Kan exempelvis frågorna göra mer skada för intervjupersonen än nytta för studien kanske de inte är värda att ställa (Kvale, 1997).

Kravet på information om samtycke uppfylldes genom att vid början av varje intervju informera om studiens syfte, att deltagandet var frivilligt och att om det skulle komma en fråga som de inte ville svara på så stod det dem fritt att inte ge något svar. Lika så informerades intervjupersonerna om deras rätt att när som helst avbryta intervjun utan att behöva ange någon orsak. Kravet på konfidentialitet uppfylldes genom att informera om att allt som sades under intervjuerna skulle anonymiseras samt att alla ljudfiler och transkriberingar skulle raderas vid arbetets avslutande. Kravet på att beakta konsekvenser uppfylldes genom att utforma frågorna på ett sådant sätt att intervjupersonerna inte skulle ta skada av dem. Slutligen erbjöd vi intervjupersonerna att få tillgång till det färdiga arbetet.

3.2.5 Validitet och reliabilitet

En fördel med den kvalitativa intervjun är att det är möjligt att begära förtydligande för att reducera eventuella missuppfattningar, vilket vidare kan bidra till att såväl validiteten som reliabiliteten stärks då man ökar förutsättningarna förstå vad intervjupersonen berättar och på så sätt mäta det man avser att mäta (Larsson, 2005). Validiteten i detta sammanhang syftar nämligen till om intervjuundersökningen undersöker det som är avsett att undersökas medan reliabiliteten syftar till om resultatet är konsistent och tillförlitligt. En god validitet och reliabilitet skulle alltså innebära att forskaren har undersökt det som denne avser att undersöka och att resultaten inte har påverkats av exempelvis miljön, ledande frågor eller undersökarens sätt att framföra frågorna (Kvale, 1997).

I vår strävan mot att få så hög validitet och reliabilitet som möjligt gick vi igenom våra intervjufrågor flertalet gånger före den första intervjun. Detta för att försäkra oss om att det vi frågade faktiskt var det som vi ville veta samt att frågornas utformning inte skulle påverka vad intervjupersonen skulle svara. Gällande det sistnämnda försökte vi alltså att undvika ledande frågor för att istället låta intervjupersonerna förklara sina tankar med sina egna ord. Det är dock svårt att veta om man har lyckats med sina ambitioner, framför allt gällande reliabiliteten, däremot anser vi att resultaten tyder på att vi lyckades ganska bra. De svar vi fick var i linje med det vi ville undersöka, visade att intervjupersonerna uppfattat frågorna lika samt att svaren var konsekventa, vilket visade på tillförlitlighet. Dock kan man alltid göra saker bättre. Exempelvis riskerade formuleringen av en del frågor vid ett fåtal tillfällen att vara ledande, vilket kunde ha påverkat reliabiliteten. Det hade däremot inte med frågornas utformning att göra, utan berodde då på sättet de framfördes. För att kunna motverka detta är

det därför viktigt att alltid vara uppmärksam på hur man framför en fråga, då exempelvis en värdenneutral fråga kan upplevas som ledande beroende på tonfall.

3.2.6 Generaliserbarhet

I vardagen är det vanligt att vi generaliserar utan någon större eftertanke och att vi utifrån våra egna erfarenheter skapar oss förväntningar på vad som kommer hända med liknande personer eller i andra liknande situationer (Kvale, 1997). En studies generaliserbarhet syftar till möjligheten att låta resultatet vara representativt för andra liknande miljöer, situationer, grupper, och så vidare (Bryman, 2011). Den vetenskapliga forskningen ställer därför ofta anspråk på generaliserbarhet, vilket bland annat medför att det är vanligt med frågor om resultaten i en studie går att generalisera (Kvale, 1997). Dock är möjligheten att generalisera kvalitativa resultat relativt begränsad, och i vissa fall inte ens möjligt, då urvalet ofta är för litet och syftesbestämt (Larsson, 2005; Bryman 2011). Däremot är det istället vanligt att använda sig av extrapolering, vilket syftar till möjligheten att "göra försiktiga uttalanden om huruvida resultaten kan vara tillämpliga på situationer som uppvisar liknande men inte exakt samma förhållanden" (Larsson, 2005, s.118). Gällande vår examensuppsats inser vi att det är svårt att generalisera ett resultat som är baserat på endast fem intervjuer och som även är gjorda med personer som inte valts ut på slumpmässiga grunder. Vi har därför valt att istället extrapolera resultaten och låta dessa vara exempel på hur högstadieskolor ser på barnfattigdom snarare än att de är representativa för den svenska skolan i helhet. Dock anser vi vårt resultat gällande att bristande ekonomi kan påverka ungdomars sociala status går att stödja med den tidigare forskningen som påvisar dylika slutsatser.

4. Teoretiskt perspektiv - Socialpsykologi

Genom att studera och analysera barnfattigdom utifrån ett socialpsykologiskt perspektiv tänker vi oss att det blir enklare att förstå hur bristande ekonomiska resurser kan påverka ungdomar socialt och vad det vidare kan ha för betydelse för deras skolgång. I detta avsnitt kommer vi därför att presentera vad socialpsykologi är för något och vidare redogöra för symbolisk interaktionism och stigma.

4.1 Historia

Människan har genom hela historiens förlopp försökt att förstå såväl sig själv som sin omvärld. På sätt och vis kan man därför säga att socialpsykologin är ett mycket gammalt ämne, där många av historiens kända tänkare har försökt att besvara en del socialpsykologiska frågeställningar om det sociala samspelet (Angelöw & Jonsson, 2000). Detta skulle kunna vara en anledning till varför socialpsykologin anses ha en lång bakgrund men en kort historia. Med detta menas att det inte fanns någon socialpsykologi, varken till form eller till namn, före 1800-talet men att det har funnits ett socialpsykologiskt tänkande sedan en lång tid tillbaka i tiden. Ett tänkande som innefattat behov av att förstå såväl sig själv som andra, att hantera både yttre och inre förändringar samt anpassa sig efter de krav som sociala situationer rymmer (Nilsson, 2006). För tydlighetens skull kan det sägas att socialpsykologin, som teoretiskt perspektiv, huvudsakligen uppstod under 1800-talet senare hälft. Det var då en mängd olika teorier och synsätt omkring individ och samhälle utkristalliserades på ett tydligare sätt och socialpsykologin uppstod som ett sätt att förklara och åtgärda det som då kallas den "den sociala frågan". Den sociala frågan var de effekter som industrialiseringen och urbaniseringen medfört, effekter såsom exempelvis fattigdom (Nilsson, 2006).

4.2 Ett samspel mellan individen och samhället

Socialpsykologin är vidare ett ämnesområde som tillhör samhällsvetenskaperna och är i sin nuvarande form en mångfasetterad och mångskiftande vetenskap som studerar samspelet mellan människor och lagbundenheter i grupphenomen. De forskare som studerar socialpsykologi är ofta oeniga i grundläggande frågor. Däremot förenas deras olika inriktningar av intresset för gemensamma frågeställningar likt dessa; Hur ser relationen mellan samhället och individen ut? Hur uppstår människors attityder och värderingar? Är det möjligt att eliminera konflikter mellan grupper? Hur är människans sociala natur konstruerad? (Helkama, Myllyniemi & Liebkind, 2000). Huvudsakligen innefattar alltså socialpsykologin idéer om hur människan agerar i förhållande till varandra och fokuserar på frågan hur grupprelationer skapar och

vidmakthåller sociala identiteter (Payne, 2005). Mer preciserat kan socialpsykologin sammanfattas som en vetenskap som syftar till att förstå och förklara samspelet mellan det omgivande samhället och individers tankar, känslor och beteende, där det omgivande samhället bland annat innefattar människor i form av grupper eller enskilda individer samt institutioner såsom t.ex. skola (Angelöw & Jonsson, 2000).

4.3 Symbolisk interaktionism

Ett perspektiv inom socialpsykologin är symbolisk interaktionism, vilket är ett begrepp som myntades år 1937 av den amerikanske sociologen Herbert Blumer. Blumer var kritisk till den då dominerade behavioristiska vetenskapstraditionen och ansåg att samhällsvetenskapen "borde ha ambitionen att utveckla ett eget perspektiv och egna metoder för att studera de specifika mönster och karaktärsdrag som präglar mellanmännsliga relationer" istället för att imitera naturvetenskapen med sina stimulus-responsmodeller. Med detta menade Blumer att människor definierar och tolkar varandras handlingar istället för att bara reagera på dem som yttre stimuli (Månsson, 2002, s. 150).

Symbolisk interaktionism kan därför definieras som läran om människors samspelshandlingar och utgår från tre premisser. Den första premissen är att människor agerar gentemot ett objekt baserat på den betydelse det objektet har för dem. Den andra premissen är att denna betydelse skapas genom social interaktion med sina medmänniskor. Den tredje premissen är att denna betydelse hanteras genom en tolkande process som används av den person som interagerar med de objekt denne möter (Blumer, 1969). Detta betyder att symbolisk interaktionism studerar den kommunikationsprocess som uppstår i relationen mellan människor, med hjälp av symboler. Vilket vidare innebär att en persons uppfattning av ett objekt (såsom en åsikt, en människa eller ett ting) är baserat på den symbolik detta objekt innehar; en symbolik som har skapats genom gemensam social interaktion och genom egna tolkningar av innebörden i dessa symboler. Avslutningsvis kan det sägas att perspektivet alltså ser människan som "en symbolförmedlande varelse, som i växelverkan med andra skapar sitt medvetande och sin jaguppfattning" (Angelöw & Jonsson, 2000, s.19).

Hur kan då symbolisk interaktionism vara tillämpligt gällande barnfattigdom och skolgång? Kopplingen är kanske inte intuitivt uppenbar, men kan tydliggöras genom följande exempel:

Lisa går i åttonde klass. Hon lever i en ekonomiskt utsatt livssituation, vilket begränsar hennes möjligheter att köpa materiella saker och delta i sociala aktiviteter. Hon har inte råd med skridskor till idrotten, kan inte bidra till insamlingen av en blomma till klassföreståndaren och hon har sällan råd att köpa moderiktiga kläder och delta i fritidsaktiviteter som kostar pengar. Om fritidsaktiviteter, moderiktiga kläder och andra materiella saker är något som värderas högt bland hennes klasskamrater skulle den ekonomiska begränsningen kunna leda till att Lisa exkluderas och hamnar i ett socialt utanförskap på grund av att hon inte kan uppfylla dessa förväntningar. Vidare skulle detta kunna påverka Lisa så att hon känner sig mindervärdig för att hon inte har möjlighet att utöva de fritidsaktiviteter och bära de kläder som anses attraktiva. I exemplet har alltså fritidsaktiviteter, moderiktiga kläder och andra materiella saker en hög symbolisk status, vilket medför att de upplevs som attraktiva och eftersträvansvärt. Är det då inte möjligt att uppfylla dessa förväntningar kan det såväl påverka personens självuppfattning som omgivningen sett att se på person.

4.4 Stigma

En inriktning inom symbolisk interaktionism är begreppet stigma, vilket är term som grekerna ursprungligen skapade för att beteckna kroppsliga tecken avsedda att påvisa någonting nedsättande eller ovanligt i en persons moraliska status. Tecknen brändes eller skars in i kroppen för att tydligt visa att personen var någon som man måste undvika, speciellt på offentliga platser, då denne exempelvis var slav, brottsling, förrädare och så vidare (Goffman, 1963). Numera används stigma mer som en benämning för ett drag eller egenskap, som avviker på ett icke önskvärt sätt från normer och förväntningar och som vidare leder till exkludering. Är en person stigmatiserad innebär det kortfattat att denne har en tribal, personlig eller kroppslig egenskap eller drag, som leder till utanförskap och utsatthet (Goffman, 1963; Angelöw & Jonsson, 2000). Något som däremot är viktigt att poängtera är att stigma mer handlar om sammanhang och relationer än om specifikt olika typer av egenskaper och drag. Detta på grund av att den tribala, personliga eller kroppsliga egenskapen eller draget i sig varken behöver vara negativt eller positivt värderad, då värderingen skapas i relationen till andra människor och är beroende på sammanhanget. I ett sammanhang kan nämligen draget eller egenskaper vara misskrediterande, medan det i ett annat sammanhang kan vara en bekräftelse på grupptillhörighet. Ett stigma består därför av speciell relation mellan ett attribut och ett mönster som är skapat av förväntningar och normer (Goffman, 1963).

För att fortsätta på det tidigare exemplet: Om Lisa går på en skola där tillgången till pengar är högt värderat och att det är viktigt med materiella saker, är Lisas fattigdom något som avviker på ett icke önskvärt sätt från de omgivande förväntningarna och kan därför leda till exkludering. Om Lisa däremot skulle gå på en skola där större delen av eleverna är ekonomiskt utsatta eller inte alls värderar dyra saker högt, skulle det kunna innebära att hennes bristande ekonomiska resurser inte är något problem och att hon istället kan känna samhörighet med sina klasskamrater.

5. Skollagen 2010:800

5.1 Skolan skall vara avgiftsfri, men inte nödvändigtvis gratis

Enligt Svensk lag skall utbildningen i Sveriges grundskolor vara avgiftsfri, vilket innebär att eleverna skall erbjudas näringsriktiga skolmåltider samt ha tillgång till böcker och andra läroverktyg som behövs för en tidsenlig utbildning utan kostnad (Skollagen 2010:800). Med andra läroverktyg avses den utrustning och materiel som eleven behöver för att kunna nå målen i utbildningen (Skolverket, 2012). Dock är detta med en avgiftsfri utbildning ett relativt diffust begrepp som nödvändigtvis inte innebär att skolan är helt gratis. Enligt 10 kap. 11 § får det nämligen, trots övriga bestämmelser i skollagen, förekomma enstaka inslag som kan medföra en obetydlig kostnad för eleverna. I enstaka fall under ett läsår får det i samband med skolresor och liknande aktiviteter förekomma kostnader som ersätts av vårdnadshavare på frivillig väg (Skollagen 2010:800). Men vad är då en obetydlig kostnad? Enligt Skolverket (2012) är principen om en avgiftsfri utbildning en av de hörnstenar som finns i det svenska skolsystemet och de är väl medvetna om att så kallade obetydliga kostnader fortfarande kan upplevas betungande för ett hushåll med svag ekonomi. De menar därför att det är viktigt att skolan tar hänsyn till detta i en eventuell planering av aktiviteter som kan medföra vissa kostnader och att det därför även är betydelsefullt att skolan noga överväger hur ofta denna möjlighet skall utnyttjas. Skolinspektionen (2011) påpekar även att skolan måste göra en helhetsbedömning av samtliga kostnader som belastar en elev under ett läsår, då belopp som var för sig kan bedömas som obetydliga tillsammans kan strida mot bestämmelserna om en avgiftsfri skola.

Vidare står det i Skollagen (SFS, 2010:800) att de aktiviteter som är kostnadsbelagda skall vara öppna för alla elever och att ersättningen inte heller får överstiga huvudmannens självkostnad för att eleven deltar i aktiviteten. Skolan måste alltså ta hänsyn till att aktiviteten skall, om den är en del av utbildningen, vara öppen för varje enskild elev oavsett om denne eller dennes vårdnadshavare väljer att bidra till aktiviteten eller inte. Det får under inga omständigheter finnas någon koppling mellan elevens möjligheter att delta i aktiviteten och hur mycket denna enskilda elev bidrar med (Skolinspektionen, 2011). Det är heller inte godtagbart att erbjuda kostnadsfria alternativ om den kostnadsbelagda aktiviteten är en del av utbildningen (Skolverket, 2012).

6. Tidigare forskning

Forskning tyder på att bristande ekonomiska resurser kan påverka barn och ungdomar såväl materiellt som socialt och emotionellt. Det finns vissa aspekter som är generella gällande vilken betydelse och påverkan som bristande ekonomiska resurser har, däremot upplever barn och ungdomar situationer olika beroende på en rad faktorer som minskar eller förvärrar effekterna. Därav går det inte att säga att en viss situation alltid upplevs på ett visst sätt (Harju, 2005). I kommande avsnitt vill vi därför ge en sammanfattning av vad tidigare forskning säger om barnfattigdom och hur bristande ekonomiska resurser påverkar barn och ungdomar såväl allmänt som i skolmiljö.

6.1 Sökprocess

Vi har framförallt använt oss av databaser såsom ProQuest, Socialstyrelsen, Google Scholar och olika universitetsdatabaser för att söka och samla litteratur, samt till viss utsträckning använt oss av en del av de referenser som vi funnit i artiklar och rapporter. Primärt har sökord såsom "child poverty", "child poverty Sweden", "barnfattigdom", "ekonomisk utsatthet" samt "skola" använts, men även sökord såsom "poverty", "poverty Sweden", "fattigdom", "bristande ekonomiska resurser" och "ekonomiskt utsatta barn" har varit förekommande. Fokus låg till en början på att använda databaser med fokus på socialt arbete och sociologi, men allt eftersom processen fortgick insåg vi att vi även behövde inkludera databaser med fokus på psykologisk och ekonomisk forskning.

6.2 Forskningsfrågor och resultat

6.2.1 Barnfattigdomens uppkomst och mottagande

Under 1990-talet hade Sverige en ekonomisk kris där antalet ekonomiskt utsatta barn ökade så drastiskt att ämnet börjades tas upp i den allmänna debatten och uppmärksammades i den offentliga statistiken. Allt sedan dess har de ekonomiska klyftorna i Sverige vidgats och andelen ekonomiskt utsatta barn har ökat ytterligare. För visso är antalet fortfarande lågt i ett internationellt perspektiv och generellt sett har barn och ungdomar i Sverige i allmänhet goda levnadsförhållanden vad gäller exempelvis trygghet i närmiljön, situationen i skolan, materiella och ekonomiska villkor samt psykisk och fysisk hälsa. Men det betyder inte att barnfattigdom inte är något problem i Sverige, utan istället är det fortfarande en fråga som är viktig på den politiska dagordningen (Salonen, 2002; Näsman, 2012; Socialstyrelsen, 2013). Trots att begreppet har använts i omkring tretton år och fått ett allt större genomslag i den svenska debatten och på den politiska dagordningen är det inte först än på senare år som

forskningen har tagit fart. För bara sju år sedan skrev Rauhut, Lingärde och Alander (2006) att det gjorts få studier av barnfattigdom, något som däremot har ändrats under de senaste åren då Lindquist och Sjögren Lindquist (2010) menar att det gjorts flertalet studier gällande barnfattigdom. Barnfattigdom har även blivit mer uppmärksammat i svensk press och media. En analys av tryckta tidningsartiklar om barnfattigdom visade på en dramatisk ökning under åren 2010 till 2011; från ett tidigare antal på enstaka hundratal till ca fyra tusen artiklar per år. Lika så har det skett en stor ökning i media, där begreppet användes nästan tio gånger mer år 2011 än 2010 (Angelin & Salonen, 2012; Josefsson, 2013).

I detta ökade allmänna intresse för barnfattigdom i Sverige kan man avläsa en mångskiftande och stundtals förvirrad diskussion om barnfattigdomens konsekvenser, orsaker och eventuella lösningar. Detta kan bero på att en stor mängd svensk forskning gång på gång visat att begreppet är problematiskt och svårt att renodla, vilket medför att det inte finns en tydlig och enhetlig definition av barnfattigdom. Utan det beror på vilka mått man använder och hur samtidens normer och värderingar ser ut (Salonen, 2002; Angelin & Salonen, 2012).

6.2.2 Barnfattigdom i skolan, ett problem som inte alltid uppmärksammas

I många fall anses Sverige vara en välmående välfärdsstat, där levnadsvillkoren antas vara lika bland medborgarna. Denna förmodade jämlikhet genererar diskurser om jämställdhet inom den svenska skolmiljön, vilka vidare kan problematisera frågan gällande barnfattigdom. För Sverige är, trots den normativa bilden om en välmående välfärdsstat, ett land som också innehåller utsatthet, utanförskap och fattigdom. Att förmoda att villkoren är jämlika bland alla barn och ungdomar i skolan skulle kunna leda till att de ekonomiskt utsatta barnens upplevelser hamnar i skymundan (Fernqvist, 2013a). Forskningen tyder på att barnfattigdomen i skolan kan vara ett problem. För trots att den svenska utbildningen skall vara gratis kan det ändå tillkomma en del kostnader, vilka av vissa kan upplevas som påfrestande. Den materiella bristen bland ekonomiskt utsatta barn har visat sig påverka deras delaktighet i skolan, framförallt då det krävs särskild utrustning eller ekonomiska bidrag till bland annat skolresor, klasskassor eller dylikt. Dessa fall har resulterat i att barn och ungdomar med bristande ekonomiska resurser har fått sämre möjligheter i skolarbetet och att de ibland också fått avstå från gemensamma aktiviteter på grund av den extra kostnaden (Crowley & Vulliamy, 2007; Harju, 2008; Näsman, 2012). Studier visar att den ekonomiska utsattheten skapar en rädsla för att bli trakasserad på grund av att man inte kan vara delaktig på lika villkor. Det är vanligt att få frågor från andra klasskamrater om varför man inte deltar,

har det senaste modet eller kan bidra till klasskassan, vilket i många fall upplevs som påfrestande och skamfullt. Studier visar också att barn och ungdomar med bristande ekonomiska resurser har upplevt exkludering och mobbning i såväl psykiska som fysiska former av andra barn och ungdomar både i skolan och utanför skolan (Harju, 2008; Näsman, 2012; Fernqvist, 2013a)

När forskningen för upp barnfattigdom på agendan utmanas skolans jämlikhetspremiss. Dels genom att barn och unga upplever att lärarna har en oförmåga att adressera barnfattigdom som ett problem. Dels genom de utgifter som skolan mer eller mindre uttalat kräver till utrustning, skolutflykter eller dylikt. Vidare tycks barnfattigdom vara ett begrepp som inte alltid verkar så enkelt att känna igen och som omtalas mycket sparsamt i skolan. Tidigare forskning tyder på att en dominerande diskurs som bygger på jämlikhet kan osynliggöra barnfattigdom såväl i allmänhet som i skolsammanhang och vidare leda till misslyckanden med att hantera barn och ungdomars ekonomiska svårigheter (Fernqvist, 2013a; Fernqvist, 2013b). Enligt flera studier har även relationer till lärare i skolan varit problematiska för de ekonomiskt utsatta barnen. Det beskrivs bland annat att de barn och ungdomar som lever med bristande ekonomiska resurser upplevt att lärare uttryckt en ovilja att ta itu med bristen på materiella och sociala resurser, vilket vidare gör att det uppstår en viss tveksamhet inför att vända sig till lärare vid ekonomiska problem. Att lärare väljer att behandla alla barn som jämlikar utifrån en ekonomisk synpunkt kan bidra till att upprätthålla den socioekonomiska ojämlikheten (Näsman, 2012; Fernqvist, 2013a).

6.2.3 Sociala relationer

Flera studier påpekar vikten som sociala relationer har för människors såväl psykiska som fysiska hälsa och välbefinnande. Forskning tyder på att sociala relationer ofta är viktiga för att barn och ungdomar, detta på grund av att goda sociala relationer ofta genererar omtanke och glädje och därmed också välbefinnande och välmående. Däremot kan bristande ekonomiska resurser påverka barn och ungdomars sociala relationer genom att det begränsar deras möjligheter att köpa materiella saker och delta i sociala aktiviteter. Vidare innebär detta att barn och ungdomars ekonomiska utsatthet kan få sociala följder gällande relationerna till andra barn och ungdomar (Ridge, 2002; Harju, 2005; Olsson, 2007; Näsman, 2012). Studier har exempelvis visat att barn och ungdomar med bristande ekonomiska resurser har sämre relationer till kamrater, har färre nära vänner och är mer ensamma än andra (Björvall, 2006; Näsman, 2012). Detta skulle kunna bero på det positiva sambandet som finns mellan ekonomi

och sociala relationer, där tillgången till pengar påverkar hur ofta barn och ungdomar träffar sina vänner, hur många vänner de har i skolan, huruvida de blir retade, hur populära de är etc. De barn och ungdomar som har saker som är dyrare och mer förknippade med hög status anses ofta vara mer önskvärda att vara vänner med, vilket åt andra hållet innebär att de som inte har saker som associeras med popularitet är mindre önskvärda att vara vänner med (Bjärvall, 2006; Olsson, 2007; Näsman, 2012). Att ha de rätta attributen, såsom särskilda kläder och saker, fyller en viktig social funktion och är något som barn och ungdomar lär sig redan i tidig ålder. Att inte ha det senaste modet kan därför öka rädslan och/eller risken för att bli retad (Harju, 2005; Olsson, 2007). Detta stöds av såväl svensk som internationell forskning som också säger att kläder är en viktig statusmarkör bland barn och ungdomar och att det redan från tidig ålder uppstår påtryckningar om att använda så kallade rätta och acceptabla kläder (Ridge 2002; Näsman, 2012, Fernqvist, 2013a).

Sociala aktiviteter, såsom exempelvis fritidsaktiviteter och semestrar, är viktiga för att såväl upprätthålla som att skapa nya relationer. Barnfattigdom yttrar sig därför inte enbart i lägre materiell standard, utan begränsar som sagt också möjligheten att delta i sociala aktiviteter och därmed också möjligheten att vara socialt delaktig. Studier har visat att barn i ekonomisk utsatthet deltar i mindre utsträckning i organiserade fritidsaktiviteter, vilket vidare gör det svårare att upprätthålla och skapa nya relationer och därför också kan leda till ensamhet och utanförskap (Olsson, 2007; Näsman, 2012).

6.3 Metoder i tidigare forskning

Historiskt sett har forskningsfältet inom barnfattigdom varit dominerat av kvantitativa, statistiska undersökningar, vilka diskuterat omfattningen, fördelningen och de långsiktiga effekterna av barns ekonomiska utsatthet (Näsman, 2012; Fernqvist, 2013b). Numera börjar däremot kvalitativa metoder att bli allt mer förekommande och framträdande inom forskningen av barnfattigdom, vilket tydligt har märkts bland den forskning som vi har utgått från. Exempelvis har många av dessa forskare antingen använt sig av egna intervjustudier eller utgått från intervjustudier gjorda av andra forskare (Harju, 2005; Harju 2008; Fernqvist, 2013a; Fernqvist, 2013b). Den forskning vi har utgått från i vårt arbete använder till största del kvalitativa metoder, men det har även förekommit vissa kvantitativa metoder, där forskarna bland annat hämtat sin information från statistiska databaser såsom Longitudinal Individual Database for Sweden (LINDA) och Statistiska Centralbyrån (Olsson 2007; Lindquist & Sjögren Lindquist, 2010).

6.4 Teoretiska perspektiv i tidigare forskning

Att hitta de teoretiska perspektiv som forskare använt sig av i sina studier är inte alltid så enkelt och tydligt. En del forskning har nämligen utpräglade teoretiska ansatser, där utgångspunkten är tydlig, medan annan forskning är mer vag beträffande vilka teoretiska perspektiv som används. Inom den forskning som vi har analyserat har framförallt socialkonstruktionism, symbolisk interaktionism och stigma varit vanligt förekommande (Ridge, 2002; Olsson, 2007; Harju 2008; Fernqvist, 2013a; Fernqvist, 2013b). Andra teoretiska utgångspunkter som också förekommit, men inte i lika stor utsträckning, har varit ekonomisk och materiell deprivation samt barndoms sociologi (Harju, 2005; Socialstyrelsen, 2013; Fernqvist, 2013b).

6.5 Sammanfattning

Att växa upp i barnfattigdom, med bristande ekonomiska resurser, yttrar sig inte enbart i termer av lägre inkomster hos föräldrarna och lägre materiell standard. Utan det finns även många ohälsotecken som är kopplade till barnfattigdomen. Ohälsotecken såsom otrygghet, stress och utanförskap. Exempelvis har såväl kvalitativa som kvantitativa studier visat att barn och ungdomar med bristande ekonomiska resurser har upplevt exkludering och mobbning i såväl fysiska som psykiska former av andra barn och ungdomar i skolan samt känner en viss tveksamhet inför att vända sig till lärare, då de upplevt att de inte får något gehör. Den tidigare forskningen, som bland annat haft socialkonstruktionism, symbolisk interaktionism och stigma som teoretiska utgångspunkter, visar också att den ekonomiska utsattheten skapar rädsla för att inte kunna vara delaktig i sociala sammanhang på lika villkor och upplevs många gånger som påfrestande och skamfullt. Detta gäller såväl i skolan som på fritiden. Studier har vidare påpekat hur viktigt det är med sociala relationer för att barn och ungdomar skall må bra och att bristande ekonomiska resurser därför kan leda till ohälsa genom att det begränsar deras möjligheter att köpa materiella saker och delta i sociala sammanhang.

7. Resultatredovisning och analys av empiri

I detta avsnitt presenteras de resultat som framkommit under de fem intervjuerna med de två rektorerna och de tre kuratorerna. Kapitlets disposition utgår från ett antal teman, vilka utkristalliserades ur intervjuerna och som vidare är kopplade till uppsatsens syfte och frågeställningar. Skolorna kommer att omnämnas som skola A, skola B och skola C; där skola A var socioekonomiskt svag och skola B och skola C var socioekonomisk starka.

7.1 Personalens perspektiv på barnfattigdom

Tidigare forskning har visat att barnfattigdom är ett ämne som det talas sparsamt om i skolan (Fernqvist, 2013a). För att undersöka huruvida det överensstämde med de skolor som vi intervjuade ställde vi därför frågan om barnfattigdom är ett ämne som det talas om i skolan. Svaren som gavs var inte enhälliga, men uppvisade en del likheter; två personer, kuratorn vid skola A och rektorn vid skola B, svarade att barnfattigdom inte talades om i någon större utsträckning, varken bland personalen eller med eleverna. Ett liknande svar gav kuratorn vid skola C, som nämnde att det sällan talades om barnfattigdom bland personalen och var vidare osäker på om personalen samtalande om detta med eleverna, men utgick däremot från att det eventuellt talades om barnfattigdom på vissa lektioner.

Rektorn vid skola A svarade att barnfattigdom är ett ämne som diskuteras bland personalen, men inte på några lektioner med eleverna. Även kuratorn vid skola B berättade att det talades om barnfattigdom på dennes skola, men lyfte att detta troligtvis är något som varierar mellan olika skolor, där vissa skolor talar om det mer än andra. Det nämndes också att termen barnfattigdom kanske inte alltid används som sådan, utan att det istället kan talas om barn som inte har råd exempelvis.

Det som kan konstateras utifrån intervjuerna är att det är svårt att bedöma om barnfattigdom är ett ämne som det talas om eller inte. På både skola A och skola B framkom motstridiga svar huruvida det talades om eller inte, och på skola C framkom det att barnfattigdom sällan diskuterades bland personalen och att det vidare var oklart om ämnet diskuterades med eleverna inte. Svaren antyder däremot att när barnfattigdom talas om på skolorna så är det primärt bland personalen, men vi kan inte uttala oss i definitiva termer.

7.2 Mobiltelefonens symboliska värde

En av intervjufrågorna var huruvida skillnader i ekonomi påverkar elevernas sociala ställning eller inte. Samtliga intervjupersoner angav att elevernas sociala ställning kan påverkas av skillnader i ekonomi och vid uppföljningsfrågan om hur det då påverkar eleverna så nämnde samtliga vikten av märkeskläder och mobiltelefoner och hur dessa hade ett symboliskt värde. Kuratorn på skola A berättade exempelvis att många elever vid dennes skola fick "nöja sig" med relativt billiga telefoner, som i vissa fall även hade spruckna skärmar eller liknande, skador som kuratorn trodde att eleverna troligtvis inte hade råd att laga. Vidare berättade kuratorn att lärarna inte alltid kan vara säkra på att mobiltelefonen fungerar och att det ibland finns en viss misstanke att eleverna i dessa fall går omkring med denna trasiga telefon för att kunna säga "ja, jag har en iPhone". Nedan följer ett utdrag ur intervjun, efter kommentaren om att telefonen måhända är trasig:

“(Intervjuare): Den kanske är... skulle du säga att det finns saker som har ett symboliskt värde, som anses attraktivt att man har?”

(Kurator): Definitivt. Och idag på telefoner är det kanske det som är tydligast men... nu och förr i tiden var naturligtvis kläderna en tydlig markör var man hörde hemma någonstans, tveklöst.

(Intervjuare): Behandlar eleverna varandra annorlunda beroende på vilka kläder de har?”

(Kurator): Det tar jag för givet att det finns ett spel där som kanske inte vi vuxna alltid ser eller förstår oss på, men absolut, allt annat vore jättekonstigt.”.

Även rektorn vid skola A påpekade vikten av att ha en mobiltelefon: "Socialt är det väl otroligt viktigt att jag har saker precis som alla andra och då är det mobiltelefon som verkligen är någonting som alla har.”

Slutligen påpekade både kuratorn och rektorn vid skola B att tillgång till märkeskläder och moderna mobiltelefoner inte per automatik ger social status, men att det definitivt är en faktor. Kuratorn nämnde att det ibland fanns en oro från elevers håll att de skulle bli utsatta på grund ut av vilka kläder de hade på sig. Däremot finns det vissa tecken på att vikten av märkeskläder har minskat något i jämförelse med tidigare år då kuratorerna vid skola B och skola C nämnde att det var mer påtagligt för några år sedan. Sett utifrån symbolisk interaktionism är mobiltelefonens och märkesklädernas symboliska värde skapad i interaktion mellan eleverna på skolan och förmodligen också med elevernas interaktion med samhället i stort perspektiv.

7.3 Barnfattigdom, stigma och skuld

Att arbeta med den problematik som kan uppkomma för barn och ungdomar som lever med bristande ekonomiska resurser är inte helt okomplicerat. Några av intervjupersonerna talade exempelvis om riskerna i att det är lätt hänt att ett uppmärksammande från de vuxnas håll kan upplevas som utpekande för de ungdomar som känner sig berörda och att det därför är viktigt att tänka på hur problem skall uppmärksammas, förebyggas och motverkas utan att bli stigmatiserande eller dylikt. I intervjun med rektorn på skola A framkom bland annat följande:

“(Intervjuare): Om jag tolkar dig rätt så skulle det bli stigmatiserande att göra riktade åtgärder och det är uppenbart?

(Rektor): Ja. Här måste man hantera det på ett snyggt sätt. Jag fick en berättelse om... jo det var nog på tv, så var det en författare som berättade att när han var barn så hade han ingenting. De hade det jätte fattigt och taskigt och det kommenterade läraren hela tiden. ”Ja du kan väl inte vara med, för du har inga skidor” eller sådär. Det är något som är otroligt viktigt att vi vuxna förhåller oss till.”.

Detta lyftes även under intervjun med kuratorn på skola B, då denne berättade om saker som skolan kan göra om en elev exempelvis inte har råd att medta matsäck till en aktivitet:

“(Intervjuare): Det finns saker man gör om eleverna inte kan betala?

(Kurator): Ja och jag tänker på flera olika skolor som jag har varit på att oftast när det är så, så gör man det på ett schysst sätt. Det är inte ”ja lille vän, här får du som inte har råd ett äpple här”, utan man gör det... är det någon som säger ”ja, men han glömde”, ”ja men jag har ju här” så man har en tanke att man ska inte skämma ut elever, göra det diskret.“.

Problematiken diskuterades även med rektorn på skola B, vilken vidare lyfte att det av eleverna kunde upplevas som skambelagt att prata om barnfattigdom:

“(Intervjuare): Kan det kanske vara därför [att det kan upplevas som stigmatiserande och utpekande] det inte pratas om?

(Rektor): Ja, det tror jag att det kan vara. Och det är väl så att det ligger en väldig skam i det också, att man inte har råd så därför är det ingenting man vill prata om så även om det är så... barn döljer saker och ting, de skyddar sin familj och hur det är ställt.”.

Svaren som framkom under intervjuerna antyder att (barn)fattigdom är något som är skambelagt och kan vara stigmatiserande, vilket vidare överensstämmer med den tidigare forskning som har visat att skolungdomar uttryckt en skam gällande fattigdom och därför utvecklat strategier för att dölja det (Fernqvist, 2013a). En sådan strategi skulle kunna vara att sjukanmäla sig när en aktivitet skall utföras. Beakta följande exempel som rektorn på skola A angav vad som händer när en aktivitet på skolan kostar pengar:

“... det blir alltid någon som väljer att bli sjuk. “Varför är den eleven borta?”, ”Nä, men han, eh, är sjuk”. Föräldrarna ringer och sjukanmäler för att barnet ska slippa det pinsamma i det att man inte har täckbyxor eller vad det nu är för någonting.”.

Kuratorerna fick också frågan om de har någon erfarenhet av att det kommer elever till dem med tankar eller bekymmer som grundar sig i ekonomi. Samtliga gav liknande svar; kuratorn vid skola A nämnde att när elever kommer till denne så handlar det om andra problem. Kuratorn vid skola B nämnde att det inte är grundorsaken till varför elever besöker denne, att det ibland nämns i förbigående men att det inte är den primära orsaken. Kuratorn på skola C nämnde att det händer, men att det inte är vanligt. En möjlig tolkning här är att de elever som lever i bristande ekonomiska förhållanden döljer sin levnadssituation genom att bland annat varken nämna det för skolans kurator eller för andra.

Tidigare forskning visar att bristande ekonomiska resurser kan göra det svårare att delta i den sociala samvaron (Harju 2005; Socialstyrelsen 2013), vilket det gavs exempel på under intervjuerna. Ett av dem var då kuratorn vid skola C berättade om en elev som inte förfogade över några egna pengar och att denne: “... upplever att det är stora problem då många av kompisarna tycker att skolmaten kanske inte duger och då sticker man till pizzerian eller någonting. Då blir det ett utanförskap om man aldrig kan följa med”.

De svar som framkommit under intervjuerna överensstämmer därför med den tidigare forskning som har visat att (barn)fattigdom är ett icke önskvärt, avvikande och utmärkande förhållande som också kan kopplas till skamkänslor, skuldkänslor, socialt utanförskap och utsatthet; vilket vidare gör att svaren kan tolkas som att de är i linje med Goffmans (1963) teori om stigma.

7.4 Hur arbetar skolan med barnfattigdom?

Samtliga kuratorer nämnde att de har så kallade team på skolorna, vilka arbetar med att motverka kränkningar och utsatthet, vilket bland annat kan uppkomma i samband med bristande ekonomiska resurser. Dessa utsagor styrktes även av samtliga rektorer, vilka också berättade om arbetet.

Ett exempel på hur en skola arbetar praktiskt med ekonomiskt utsatta elever var vid skola A, där både kuratorn och rektorn nämnde att det ibland fanns misstankar om att vissa elever inte fick så mycket mat hemma. Rektorn berättade att i sådana fall så kunde dessa elever få någonting att äta från skolmatsalen även när det inte var lunch, exempelvis som en smörgås på morgonen. En tolkning här är att det var underförstått att detta kunde bero på att familjen inte hade råd att köpa så mycket mat, då många familjer i det området hade det svårt ekonomiskt.

Hur ofta skolornas team sätts in är okänt, därför dristar vi inte att göra någon bedömning på hur ofta detta är nödvändigt. Kuratorn på skola C sa att deras team, som kallas ”trygghetsteam”, har blivit inkopplad en gång när det handlade om social utsatthet kopplat till bristande ekonomiska resurser. Det var två elever som kände sig utsatta och dessa elever trodde det berodde på att de inte hade de rätta kläderna.

7.5 Obetydliga kostnader, aktiviteter öppna för alla och tillgång till material

Som tidigare nämnt i denna uppsats så säger Skollagen (SFS, 2010:800) att elever skall ha tillgång till de läroverktyg de behöver för att uppnå skolmålen utan kostnad, att skolan skall vara avgiftsfri med undantag att det får förekomma enstaka inslag som kan medföra en obetydlig kostnad för eleverna samt att aktiviteter som är kostnadsbelagda skall vara öppna för alla. För några år sedan skapade den kommun skolorna ligger i en policy utifrån Skollagens bestämmelser. Samtliga skolor följer denna policy och nedan följer utdrag om hur de tre skolorna ser på dessa bestämmelser:

Skola A: Rektorn berättade att skolan står för samtliga utgifter när en aktivitet anordnas, vilket inkluderar mat, resa och den eventuella utrustning som kan behövas. Kuratorns svar stödjer detta, då denne inte hade några erfarenheter av att någon aktivitet kostat på deras skola. Rektorns respons när denne får lagrummet om avgiftsfrihet uppläst för sig är att svara: ”Det köper jag inte, det ska inte medföra någon kostnads alls”.

Skola B: Rektorn vid denna skola berättade att skolan försöker att ha allting avgiftsfritt, med undantag från följande tillägg: "Ibland kanske någon enstaka gång på högstadiet tar man ut en ringa summa för att göra något på en friluftsdag eller något sådant, men vi försöker undvika det också, men det kan förekomma ibland". Detta stöds i sin tur av vad kuratorn berättade då denne trodde att om man som elev valde att åka till [Populär Skidort] på friluftsdagen så fick man betala liftkortet själv, eventuellt även bussen dit; dock var denne inte helt säker. Rektorn nämnde däremot att det har funnits tillfällen där barn har fått åka med utan kostnad. Vidare berättade kuratorn att: "Sen vet jag ibland att när det är sådana här grejer så finns det lärare som är "äh, det är inte så mycket, jag betalar det jag" eller ser till att det ordnar sig beroende på vad det är för någonting. Det är inte hundralappar och så, men det att det ibland i klasser kan finnas, framförallt att det kan finnas i de yngre att man har något som man kan ha så att man ser till att det löser sig". De yngre betyder låg- och mellanstadieelever, då kuratorn har flera olika skolor inom sitt ansvarsområde.

Skola C: Kuratorn på skola C var osäker gällande hur skolan gjorde med kostnadsbelagda aktiviteter såsom exempelvis friluftsdagar och hur de förhöll sig till att det skall vara avgiftsfritt med enstaka undantag. Kuratorn hade vid intervjuens tidpunkt jobbat på skolan i tre år och under dessa tre år har kommunens policy existerat. Under kuratorns två första år hade det funnits olika alternativ som varit kostnadsbelagda när skolan har anordnat friluftaktiviteter, men hur skolan förhåller sig till det i år kunde kuratorn inte uttala sig om. Det generella intrycket som kuratorn har är att skolan är duktig på att arbeta med att hålla kostnadsbelagda aktiviteter öppna för alla elever. Det vi tolkar av dessa svar är att skolan har sagt sig följa kommunens policy från början, men att de under de två föregående år ändå anordnade kostnadsbelagda aktiviteter som inte är något kommunens policy stödjer. Det verkar vara en situation där skolans ambition om att vara avgiftsfri inte helt efterföljs i praktiken, åtminstone inte under de tidigare två åren. Utöver det så ställde sig kuratorn tveksam till huruvida andra aktiviteter som alternativ till en kostnadsbelagd aktivitet var rättvist eller inte.

Vidare framkom det i intervjuerna att både skola A och skola B har utrustning att låna ut vid behov, åtminstone när det kommer till skridskor eller liknande aktiviteter. Rektorn vid skola B nämnde också att vid en eventuell cykelutflykt skulle inte skolan ha några cyklar att låna ut, men att det aldrig har varit ett problem tidigare. Kuratorn på skola B började under intervjuens gång att fundera på det faktum att man måste kunna uppvisa simkunskaper för att få godkänt

betyg i idrott och funderade om det fanns badkläder för elever att låna om det skulle behövas. Kuratorn tog därefter upp att det inte är alla som vill vara med och simma av olika anledningar men att alla har tillgång till badkläder blir något som tas för givet. Kuratorn berättade även att denne ämnade att undersöka detta med skolans idrottslärare.

7.6 Friluftsdagar - aktiviteter som skall vara öppna för alla?

Skollagen (SFS, 2010) säger som sagt att kostnadsbelagda aktiviteter, som är en del av utbildningen, skall vara öppen för alla elever oavsett om de väljer att bidra till aktiviteten eller inte. Frågan är vad som gäller vid exempelvis friluftsdagar. Notera följande svar från intervjun med kuratorn på skola C:

“(Intervjuare): Det står i skollagen att aktiviteter som är kostnadsbelagda ska vara öppna för alla elever. Då är frågan hur man tänker kring det. Tänker man teoretiskt? Tänker man praktiskt? Finns det en öppning att alla skulle kunna åka till [Populär skidort] oavsett? Eller utgår man kanske från att ja, du får alternativet men då utgår vi ifrån att du har de ekonomiska medel för att betala det här alternativet?”

(Kurator): Jag tror definitivt inte att det är något som är uttalat, att det är så, men det blir så tänker jag. Att de elever som för det första inte äger egen utrustning kanske inte heller kan åka för de har aldrig kommit iväg och fått lära sig åka utförsåkning. Så indirekt blir det så tänker jag att de elever som anmäler sig är dels de som kan åka redan och dels de som har utrustning och ekonomiska medel för att köpa liftkort och den biten, absolut, så måste det bli. “.

7.7 En jämförande sammanfattning

Skolorna socioekonomiska status skiljer sig mellan varandra, där två skolor är socioekonomiskt starka och en skola är socioekonomiskt svag. Det är inget noterbart som skiljer dem åt i fråga om inställning till barnfattigdom och hur de arbetar med den utsatthet som barnfattigdom kan leda till för eleverna. Den märkbara skillnaden är att den socioekonomiskt svaga skolan är den enda skola som inte anordnar några kostnadsbelagda aktiviteter alls, medan det däremot finns en del inslag av detta vid de andra två skolorna. Utöver det så resonerar de tre skolorna på liknande sätt runt de riktlinjer som skollagen gör gällande och följer dem.

8. Diskussion

8.1 Sammanfattning av studiens resultat

Våra intervjuer stärker den tidigare forskningens resultat om att ungdomars sociala ställning kan påverkas negativt av en brist på materiella ting som har ett symboliskt värde i deras sociala samspel. Det främsta exemplet som framkommer i våra intervjuer är att vissa typer av mobiltelefoner och kläder är av stor betydelse. Denna betydelse kan ligga till grund för oro hos ungdomar med bristande ekonomiska resurser; oro över hur man kommer att bli bemött och behandlad. De skolor som vi har intervjuat är alla medvetna om att skillnader i ekonomi kan påverka det sociala spelet mellan ungdomar. Vidare delar skolorna uppfattningen om att barnfattigdom är ett problem och att det är något som finns i skolan, dock är det svårt att uttala sig om till vilken utsträckning. Vidare finns det också vissa skillnader i hur skolorna förhåller sig till elever med bristande ekonomiska resurser, men våra data är inte tillräckligt adekvat för att göra några starkare konstateranden än så.

Efter att ha analyserat intervjuerna är vår bedömning att bristande ekonomiska resurser är något som kan upplevas som stigmatiserande för ungdomar. Ungdomarna vill undvika att omgivningen tolkar och definierar dem som fattiga, vilket också är konsekvent med vad andra forskare inom fältet har konstaterat tidigare och därför är något som talar för vår tolkning. Något som talar emot det vore att vår kunskap inom ämnet har gjort att vi per automatik letar efter de svar som vi förväntar oss att hitta och gör oss oförmögna att tolka vårt resultat på något annat sätt. Däremot är detta något som vi har varit uppmärksamma på och därmed försökt att undvika. Vi anser därför fortfarande att resultatet från våra intervjuer samstämmer med vad den tidigare forskningen har visat när det gäller barnfattigdom, sociala interaktioner mellan ungdomar och vikten av möjligheten att delta i den sociala gemenskapen. Vidare verkar skolorna följa de riktlinjer som Skollagen gör gällande. De har inga, alternativt få, inslag som är kostnadsbelagda, de försöker att hålla alla aktiviteter öppna för alla elever, oavsett ekonomisk bakgrund, och de tillhandahåller nödvändigt material vid betygsgrundande aktiviteter.

8.2 Obetydliga kostnader

Vad betyder en "obetydlig" kostnad egentligen? Det var en fråga som vi funderade mycket över under arbetets gång. Termen upplevdes som diffus och godtycklig; något som även intervjupersonerna tycktes hålla med om, då ingen av de tillfrågade hade någon klar definition om vad en obetydlig kostnad innebar. Vår personliga bedömning är därför att detta borde bli

en tolkningsfråga som i praktiken beror på socioekonomiska förhållanden, vilken kultur och vilka normer som råder vid skolan. För att förtydliga, socioekonomiska förhållanden innefattar här en kombination av de ekonomiska resurser som skolan har att tillgå och de ekonomiska och sociala resurser som familjerna till eleverna som går vid skolan har. Vi tänker oss att synen på vad som definieras som en obetydlig kostnad skulle kunna utgå från ett grundantagande om att en viss inkomst är normen. Beroende på vilken inkomst som är normativ så kommer definitionen av en obetydlig kostnad att variera. Sett utifrån symbolisk interaktionism så skulle det förklaras genom att en viss summa pengar, låt säga 300 kronor, är ett objekt. Den första premisen i symbolisk interaktionism är att människor agerar gentemot ett objekt baserat på den betydelse det objektet har för dem. Har du en begränsad inkomst så har troligtvis 300 kronor större betydelse för dig än om du hade en bättre inkomst. Den andra och den tredje premisen är att betydelsen skapas genom social interaktion och hanteras genom en tolkande process. Skolan möter familjer, får en uppfattning om vilken betydelse som 300 kronor har för dessa familjer och gör en tolkning utifrån detta, vilket leder till att skolan kan bedöma vad som rimligtvis kan anses vara en obetydlig kostnad. Ambitionen med lagrummets formulering verkar vara, så som vi tolkar det, att olika skolor har olika förutsättningar och att de själva har störst insikt i vad som passar deras skola bäst. Funderingen som då uppkommer är hur det ligger i linje med maximen ”en likvärdig skola” och att alla elever skall ha samma möjligheter.

8.3 Aktiviteter öppna för alla och tillgång till material

Kuratorn på skola C ställde sig fundersam gällande hur rättvist det egentligen var att försöka ge alternativ vid friluftaktiviteter så att alla kan vara med på någon av dem. Det är en fundering som vi delar. Skolverket säger att det inte är godtagbart att erbjuda kostnadsfria alternativ om den kostnadsbelagda aktiviteten är en del av utbildningen. Frågan är huruvida friluftaktiviteter är en del av utbildningen, eller om det snarare är en fråga om organiserad rekreation som skolan erbjuder? Är det obligatorisk närvaro vid friluftsdagar? Om så är fallet finns det ett argument gällande att om deltagandet inte är frivilligt och då ställs vidare frågan om skolan kan kräva förpliktelser från eleverna inom någonting som inte är en del av deras utbildning. Det verkar som att ”öppen för alla” endast kan uppfyllas om skolan står för alla kostnader. Intervjuerna tar dels upp att om någon aktivitet är kostnadsbelagd så finns det alltid någon elev som stannar hemma och dels att aktiviteten i praktiken är öppen för de som har råd, samt att det slutligen kan upplevas som jobbigt för ungdomar att inte kunna delta. Om skolan ger ett antal alternativ vid en friluftsdag och vissa personer inte kan välja vissa av

dessa alternativ, utan är på grund utav någon anledning - om det så är fysiska, ekonomiska eller andra förhinder - är då det rättvist i praktiken? Det är en moralisk fråga och vi tänker inte försöka definiera detta inom ramen för detta arbete, men det är en värdegrundsfråga som är värd att uppmärksamma då ambitionen från skolans håll verkar vara att alla elever skall få vara med på samma villkor.

När det kommer till utlåning av skolmaterial säger samtliga skolor att de inte har haft några problem med att någon elev inte har kunnat låna nödvändigt material vid behov. Vår frågeformulering angående skolmaterial angav som exempel skridskor och intervjupersonerna sade alla att de har skridskor till utlåning. En reflektion i efterhand är att detta exempel antagligen bör undvikas, då det är till fördel om intervjupersonen fritt får associera vad material kan innebära. Därigenom skulle det också undvikas att leda in dem på vad som riskerar att bli en förutbestämd definition, då det nödvändigtvis inte behöver handla om just material till idrotten. Vidare ställde vi följdfrågan om hur det skulle bli om det inte fanns tillräckligt med skridskor i rätt storlek eller med rätt passform att låna. Ingen av de tillfrågade kunde dra sig till minnes att det skulle ha varit ett problem, men det verkade också som att de inte hade reflekterat över detta tidigare. Kuratorn vid skola B började också, som tidigare nämnt, att fundera över hur det är med badkläder att låna vid behov.

Vår tolkning är att reflektionerna gällande badkläder och skridskor med fel passform var någonting relativt nytt för intervjupersonerna. De kanske hade tänkt på det tidigare, det kan vi inte uttala oss om, men det verkade vara så att dessa reflektioner uppkom just under intervjun. Detta kan eventuellt betyda att det finns situationer inom skolans värld där det material som finns att låna inte räcker till, trots att de vuxna tror att det gör det. Kanske är det så att de elever som inte har möjlighet att köpa exempelvis skridskor till idrotten och heller inte har möjlighet att låna på grund av någon omständighet, upplever det som att det är skamfullt och därför har hittat strategier för att dölja detta för att inte riskera att bli utsatta och stigmatiserade. Om så vore fallet skulle det kunna vara en anledning till varför intervjupersonerna inte har lagt någon större vikt vid att fundera över tillgången till material, då eleverna inte antytt att det är några problem. Vi har dock inte ett tillräckligt stort underlag för att i säkra termer uttala oss huruvida det är så på dessa tre skolor eller inte, utan vi endast uppmärksammar risken då vi förhåller oss generellt kritiska till att det aldrig har varit några praktiska problem med det material skolan kan tillhandahålla.

8.4 Tankar gällande barnfattigdom och skolornas socioekonomiska status

Innan påbörjad studie fanns det en del funderingar gällande om en skolas socioekonomiska status skulle kunna påverka skolans sätt att se på barnfattigdom och sättet som de arbetar med det (om de gör det). Anledningen till detta var att vi, liksom funderingarna kring obetydliga kostnader, undrade om den lokala ekonomiska normen påverkade vilken grundinställning som skolorna hade till barnfattigdom. Vilka symboler associerade skolorna med fattigdom? Vilka interaktioner med omgivningen och samhället stod som grund till värderingarna? Resultatet av vår studie visade däremot att det fanns få skillnader gällande hur de såg på och arbetade med barnfattigdom. Den enda konkreta skillnaden var huruvida skolorna anordnade kostnadsbelagda aktiviteter eller inte, där skola A menade att det inte får förekomma några kostnadsbelagda aktiviteter över huvud taget, medan skola B och skola C menade att kostnadsbelagda aktiviteter var något som skolan försökte undvika men att det ibland kunde förekomma. Vi tänker oss att detta skulle kunna bero på skolornas olika socioekonomiska status, där skola A (med låg socioekonomisk status) är mer medvetna om att en del av eleverna inte skulle kunna vara med på en kostnadsbelagd aktivitet medan det kanske inte är ett lika stort problem på skola B och skola C, vilket gör att det ibland är möjligt att ta ut en avgift även om det i största mån försöker undvikas.

Vidare hade vi en del funderingar gällande huruvida barnfattigdom skulle upplevas annorlunda på vilken socioekonomisk status som skolan hade. Skulle exempelvis den ekonomiska utsattheten bli mer påtaglig om majoriteten av eleverna kom från ekonomiskt starka familjer än om majoriteten kom från ekonomiskt svaga familjer? Och skulle så kallade statusmarkörer som mobiltelefoner och märkeskläder vara viktigare att inneha vid en skola med hög socioekonomisk status med resonemanget att fler elever troligtvis har råd med dessa materiella saker och att det utgör en norm att inneha dessa saker? Resultaten visade att saker såsom mobiltelefoner och märkeskläder anses viktiga oavsett socioekonomisk status och att det inte fanns några tecken som visade på att det var viktigare för en elev vid en skola med hög socioekonomisk status med en modern mobiltelefon än för en elev vid en med låg socioekonomisk status. Däremot tänker vi oss att den ekonomiska utsattheten fortfarande kan upplevas som påtagligare på en skola där majoriteten av eleverna kommer från familjer med goda ekonomiska resurser. Detta på grund av att vi tänker oss att risken blir större att känna sig utsatt och stigmatiserad om en majoritet av klasskamraterna har råd med saker som en själv inte har råd med.

8.5 Det talas inte om barnfattigdom i skolan

I likhet med den forskning som Fernqvist (2013a, 2013b) har utfört så pekar våra resultat på att barnfattigdom är ett ämne som det inte verkar talas om inom skolan annat än mellan de anställda. En möjlig anledning till detta, och som styrks av uttalanden från intervjupersonerna, är att de inte vill riskera att någon elev ska känna sig utpekad eller bli stigmatiserad. Däremot funderar vi om det går att tala med eleverna, som en del i undervisningen, att olika människor har olika förutsättningar och på så sätt tala om ämnet utan att låta det bli utpekande. På så sätt skulle eventuellt skamkänslan runt fattigdom kunna motarbetas och förståelsen och medvetenheten om olika personers förutsättningar skulle öka. Men det finns också en risk att uppmärksammandet skulle få de negativa följder som personalen oroar sig för. Ungdomar som lever med bristande ekonomiska resurser tillämpar strategier för att deras omgivning inte ska se dem som fattiga. Om den allmänna medvetenheten ökas finns det en större risk att dessa strategier misslyckas då omgivningen är mer medveten om tecknen på fattigdom. Om medvetenheten ökar utan att medkänslan och förståelsen ökar så kommer det följaktligen att kunna ha en negativ effekt. Samtidigt så säger ungdomarna i Fernqvists studier att de vuxna inte ser eller inte agerar angående barnfattigdom och att de skulle vilja att de vuxna uppmärksammade det. Frågan är hur? Det finns faktorer på båda sidorna gällande argumentet om man bör uppmärksamma barnfattigdom i skolan och det är en komplicerad fråga utan klara svar. I slutändan så bestäms det av skolans personal baserat på deras personliga värderingar och professionella bedömningar och vi respekterar det val som görs.

8.6 Resultaten talar inte emot tidigare forskning

Intervjusvaren som har getts stämmer överens med den tidigare forskning som har gjorts angående barnfattigdom. Barnfattigdom upplevs som något skamligt och något som eleverna döljer, det talas inte om i skolan, och det förhindrar eleverna att delta i sociala aktiviteter som kostar pengar. Detta går att tolka på två sätt. En möjlighet är att resultaten stämmer med tidigare forskning för att det den tidigare forskningen säger är applicerbart även här. Det stämmer överens för att det är korrekt, det finns vissa slutledningar man kan dra och vi har kommit fram till dessa slutledningar. Alternativt så blir det en fråga om någonting i stil med en "självuppfyllande profetia" där vi endast finner de svar som vi förväntar oss att hitta och inte har varit tillräckligt kritiska för att upptäcka skillnader som de facto finns där. Men som vi tidigare nämnt så har denna eventuella problematik varit något vi varit medvetna om och därför försökt undvika i största möjliga mån.

8.7 Pålitliga andrahandskällor är fortfarande andrahandskällor

Hur vi än ser på det så saknas det obestridligen utsagor från en grupp individer vars upplevelser är centrala för att se hur ungdomars sociala vardag påverkas av bristande ekonomi, nämligen ungdomarna själva. Vi har hört från rektorer och kuratorer hur ungdomarna tänker och känner, men detta är egentligen fråga om ett par relativt pålitliga andrahandskällor. Intervjuer av barn, vilket ungdomar under 18 år definieras som, är dock något som vi inte har haft praktiska möjligheter att göra. Av praktiska och etiska skäl valde vi därför att låta skolpersonal tala på ungdomarnas vägnar. Detta är viktigt att komma ihåg.

8.8 Förslag till fortsatt forskning

Vår undersökning baserades på tre stycken högstadieskolor i en mellanstor kommun i Sverige. Något som vi från början planerade, men som praktiskt inte kunde genomföras, var att vi även skulle intervjua idrottslärare. Det fanns två anledningar till detta. Dels för att få en lärares perspektiv på hur barnfattigdom talas om i skolan, dels att av alla lärare på en skola verkade det mest troligt att idrottsläraren var mest insatt i friluftaktiviteter och utlåning av material. Det första förslaget är därför att inte enbart intervjua rektorer och skolkuratorer, utan även lärare. Det andra förslaget är att undersöka andra högstadieskolor i en kommun för att se om de har samma syn på barnfattigdom och arbetar på liknande sätt. Av samma anledning så ger vi det tredje förslaget, att inkludera högstadieskolor som inte är kommunalt drivna. Det fjärde förslaget är att undersöka låg- eller mellanstadieskolor för att se om de sociala aspekterna av barnfattigdom uttrycker sig på andra sätt när det gäller yngre barn. Ett sista förslag är att även göra intervjuer med elever på de skolor som skall studeras.

9. Källförteckning

9.1 Böcker

- Angelöw, B & Jonsson, T (2000) *Introduktion till socialpsykologi*. Lund: Studentlitteratur
- Bjärvall, K (2006) *Utsatta Barn - allas ansvar*. Stockholm: Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap
- Blennberger, E (2005) *Etik i social politik och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur
- Blumer, H (1969) *Symbolic Interactionism; Perspective and Method*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall
- Bryman, A (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber
- Goffman, E (1967) *Stigma. Den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Nordstedts förlag
- Helkama, K., Myllyniemi, R. & Liebkind, K (2000) *Socialpsykologi - en introduktion*. Karlshamn: Carlshamn Tryck & Media AB
- Kvale, S (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Larsson, S (2005) Kvalitativ metod. I Larsson, S, Lilja, J & Mannheimer, K (red). *Forskningsmetoder i socialt arbete* (sidor: 91-128) Lund: Studentlitteratur
- Månsson, S-A (2002) Interaktionistiska perspektiv på studiet av sociala problem - processer, karriärer och vändpunkter. I Meeuwisse, A & Swärd, H (red). *Perspektiv på sociala problem* (sidor: 148-166) Stockholm: Natur och Kultur
- Nilsson, B (2006) *Socialpsykologi, uppkomst och utveckling*. Lund: Studentlitteratur
- Näsman, E (2012) *Barnfattigdom: om bemötande och metoder ur ett barnperspektiv*. Stockholm: Gothia Förlag
- Payne, M (2005) *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur och Kultur
- Ridge, T (2002) *Childhood Poverty and Social Exclusion: From a Child's Perspective*. Bristol: The Policy Press

9.2 Rapporter, vetenskapliga artiklar och avhandlingar

- Angelin, A. & Salonen, T (2012) *Lokala handlingsstrategier mot barnfattigdom*. Malmö: Kommissionen för ett socialt hållbart Malmö
- Batljan, I (2004) Ds 2004:41, *Ekonomiskt utsatta barn*. Stockholm: Socialdepartementet.
- Bengtsson, J. & Laurén, M (2012) *Arenagruppens rapport om barnfattigdom*. Stockholm: Arenagruppen
- Blennberger, E (2011) *Etik i socialt arbete - Etisk kod för socialarbetare*. Stockholm: Akademikerförbundet SSR

Crowley, A. & Vulliamy, C (2007) *Listen up! Children and young people talk: about poverty*. Wales: Save the Children

Fernqvist, S (2013a), *Joining in on different terms - dealing with poverty in school and among 'peers'*. *Young*. Vol. 21/nr. 2, pp. 155-171

Fernqvist, S (2013b) *En erfarenhet rikare? – En kvalitativ studie av barns strategier och barnfattigdomens villkor i välfärdsstaten*. Uppsala: Uppsala universitet, doktorsavhandling

Harju, A (2005) *Barn och knapp ekonomi*. Växjö: Växjö universitet. Rapportserie i socialt arbete, Nr 1, 2005

Harju, A (2008) *Barns Vardag Med Knapp Ekonomi: En Studie Om Barns Erfarenheter Och Strategier*. Växjö: Växjö universitet

Lindquist, M. & Sjögren Lindquist, G (2010) *The dynamics of child poverty in Sweden*. *Journal of Population Economics* 25, sid. 1423-1450

Nyman, A., Sköld, L (2010) *De ekonomiskt utsatta barnen i Sverige blir fler - eller färre*. *Välfärd*, nr 3, 2010. SCB, Statistiska Centralbyrån, sid. 14-16

Olsson, E (2007) *The Economic Side of Social Relations: Household Poverty, Adolescents' Own Resources and Peer Relations*. *European Sociological Review*. Vol. 23/nr 4, pp. 471-485

Rauhut, D., Lingärde, S. & Alander, N (2006) *Om barnfattigdom – ansvar, insatser och orsaker*. FoU-rapport 2006:9, Stockholm

Salonen, T (2002) *Barns ekonomiska utsatthet under 1990-talet. Bidrag till ett kommunalt barnindex*. Stockholm: Rädda Barnen

Salonen, T (2006) *Skilda uppväxtvillkor – En studie av ekonomisk utsatthet bland barn till ensamstående ur ett storstadsperspektiv*. Stockholm: Rädda Barnen

Socialstyrelsen (1997) *Social rapport 1997*. SoS-rapport 1997:14

Socialstyrelsen (2010) *Social rapport 2010*. SoS-rapport 2010-3-11

Socialstyrelsen (2013) *Barns och ungas hälsa, vård och omsorg 2013*. Artikelnr: 2013-3-15

9.3 Internet

Josefsson, J (2013) *Barnfattigdomen i Sverige*. Uppdrag granskning, SVT. 2013-01-16. Tillgänglig via: <http://www.svt.se/ug/barnfattigdomen-i-sverige-kraftigt-overdriven?>

Sveriges Rikes Lag, Skollagen (2010:800) Stockholm: Utbildningsdepartementet. Hämtad: 2013-11-12. Tillgänglig via: <https://lagen.nu/2010:800>

Svenska FN-förbundet (2013) *Fattigdom*. Hämtad: 2013-11-20. Tillgänglig via: <http://www.globalis.se/Tema/Fattigdom>

Skolverket (2012) *Avgifter i skolan*. Hämtad: 2013-11-12. Tillgänglig via:

http://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.169820!/Menu/article/attachment/Avgifter%20120302.pdf

Skolinspektionen (2011) *Avgifter i skolan*. Hämtad: 2013-11-12. Tillgänglig via:

<http://skolinspektionen.se/Documents/vagledning/infoblad-avgifter.pdf>